

כיצד קובעים מיהו גוסס?

ישנן מספר הלכות הקשורות בדינו של הגוסס, ומפורטות בשו"ע (יו"ד סי' שלט). אחת ההלכות המפורסמות בדינו של הגוסס הוא האיסור שחל על כל נגיעה בו, מחשש לקירוב מותו. אמנם, הפוסקים מבארים שבכל מקרה שבו ישנו סיכוי לטיפול רפואי מציל חיים מותר ומצווה לעשות כן, ועדיין הלכה זו חשובה מאוד ומצויה מאוד, שבשעה שהאדם מוגדר כבר כגוסס, ומבחינה רפואית אין שום דבר שניתן לעשות עבורו, יש להפסיק מיד את כל הפעילות הרפואית השגרתית שנעשית עבור חולים, כגון לקיחת דם לבדיקת מעבדה, ואפילו בדיקת מדדים כמו לחץ דם, חום או דופק.

הלכה נוספת התלויה בהגדרתו של החולה כגוסס היא הפסקת פעילות מכונת הנשמה. הרמ"א כתב, שלמרות שהגוסס הוא כחי לכל דבריו, ולכן חל איסור חמור על פעולות שיכולות לקרב את מיתתו, מכל מקום מותר להסיר ממנו דברים שונים שמעכבים את יציאת הנפש באופן טבעי, כגון שיש מלח על לשונו, או שיש קול רעש ממקום סמוך, שהפסקת והסרת דברים אלו אינה מקרבת את המוות, אלא מסירה את המונע מהמוות הטבעי.

על בסיס דברי הרמ"א דנו פוסקי דורנו בהפסקת או אי חידוש פעילות מכונת הנשמה לגוסס. דעת הגרש"ז אויערבאך (נשמת אברהם ח"ב עמ' תס"א):

"מכיון שהוא מוגדר כגוסס, ואין שום סיכוי שיחלים או שינשום שוב בכוחות עצמו, מותר להפסיק את מכונת הנשמה שמעכבת את נשמתו לצאת מגופו וכפי שמובא ברמ"א. וזה אך ורק בתנאי שידועים בודאות מוחלטת שמוחו אינו מקבל שום הספקת דם ונרקב בתוך הגולגולת (הסיכום הזה היה לעיני הגרש"ז אויערבאך שצ"ל שהסכים להכתוב בו)".

ובשם הגר"י"ש אלישיב זצ"ל ובהסכמתו כותב שם: "כל עוד שלא ברור שחולה כזה מוגדר כגוסס, אין להפסיק את מכונת הנשמה כל זמן שלב החולה פועם בקרבו".

לפי שתי ההגדרות נראה שבבסיס ההלכה אנו צריכים שיהיה מדובר בגוסס, אבל חולה שאינו גוסס עדיין אסור למנוע ממנו טיפול זה ודומיו. וכך הוא במקור ההלכה שכתב הרמ"א, בשלטי הגיבורים, ובספר חסידים (סימן תשכ"ג), וגם לשון הרמ"א מורה כך.

הלכה חשובה נוספת התלויה בהגדרתו של החולה כגוסס שנויה במחלוקת גדולה. התוספות בקידושין (ע"ח ע"ב) הביאו שתי דעות בשאלה האם גוסס יכול לגרש את אשתו או לתת מתנה (וכיוצא בזה בדברים שתלויים בדעת ובמעשים) או שהוא נחשב כמת. עוד רבים מהראשונים עסקו בשאלה זאת.

בשו"ע אה"ע (סי' קכ"א, ז) פסק המחבר שכל שדעתו מיושבת עליו גיטו גט ומתנתו מתנה. הרמ"א הביא שם את הדעה שכל זה אם יכול לדבר, אבל אם אינו מדבר הרי הוא כמת (ומקורו

במרדכי). אמנם למחבר בדברים שאין צריכים דיבור די ברמו אפילו אינו יכול לדבר. יסוד מעניין בהלכה זו הוא שבניגוד לשוטה וכדומה שפסלותם במעשים כאלה הוא מטעם שאין להם דעת, בגוסס לענין זה הפסול הוא משום שהוא נחשב כמת (עין בית שמואל שם ס"ק י').

אך מיהו ומהו הגוסס, דבר זה לא הוגדר בפירוש בפוסקים, וננסה לברר סוגיא זו. הגדרת מושג הגסיסה מבואר ברמב"ם (פירוש המשניות ערכין א, ז): "גוסס – הוא אשר הוא בפרק המוות". ובתרגום הרב קפאח: "והוא הנאבק בתהליך המוות". כלומר, מי שתהליך המות שלו כבר התחיל, אף על פי שהוא עדיין חי, ואף שרק "רוב גוססין למיתה", ומיעוטם יכולים להתאושש ממצב זה, מכל מקום מצבם הנוכחי הוא של התמודדות עם תהליך המות ולא רק מצב סכנה, או מצב של חיי שעה, טריפה וכדומה.

האם ישנו שיעור זמן לתהליך הגסיסה?

הטור (יו"ד סימן של"ט) כתב, שמי שאמרו לו שראו את קרובו גוסס ג' ימים הרי הוא בחזקת שמת וצריך להתאבל עליו. הלכה זו נפסקה בשו"ע (שם). פולמוס גדול התעורר בפוסקים בנוגע להלכה זו. ראשית, האם מדובר על גסיסה מתמשכת של שלשה ימים, שאז אנו תולים שבדאי מת, או גסיסה בזמן כלשהו, שבחלוף שלשה ימים ממנה ניתן לקבוע שכבר מת. שנית, האם אכן זוהי קביעה מוחלטת, שעל פיה ניתן למשל להתיר את אשתו של הגוסס להינשא, או שהדבר נאמר רק לגבי הלכות מסוימות, ואולי גם בהצטרפות תנאים נוספים, כמו יכולת לאמת את הדברים באופן שלא תצא תקלה, וכדומה. הפתחי תשובה מאריך בזה (אה"ע סימן יז ס"ק קלא) ומביא את הדעות החולקות.

גסיסה לאחר שלשה ימים כרוכה בהשלכה הלכתית נוספת. כפי שנפסק בשו"ע הגוסס הוא כחי לכל דבריו, ולכן מחללים עליו את השבת אם יש סיכוי לנקוט אמצעי רפואי כלשהו שיציל את חייו. ואף שרוב גוססים למיתה, כתבו בתוספות (נדה מד ב ד"ה איהו) שמאחר שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, חובה לנסות ולהצילו. ומכל מקום כתב השבות יעקב (חלק א סימן יג) שלאחר שלשה ימים אין מחללין עליו את השבת, לפי שבדאי מת. דבריו הובאו במחצית השקל (או"ח ס"י שכט ס"ק ד).

[לכאורה חילוק זה נאמר רק בהלכה של "פיקוח הגל", כלומר כשאנו באים לחלל שבת בכדי להציל אדם שאין ידוע לנו מצבו, שבה אם ידענו שגוסס לפני שלשה ימים אין מחללין עליו את השבת לפי שאנו תולים שבדאי מת, וכיוצא בזה בימינו לדוגמא ברופא ששמע על אדם שראוהו גוסס בביתו לפני שלשה ימים, אם יחלל את השבת לנסוע לבקרו, אבל בגוסס המוטל לפנינו ועברו שלשה ימים ועודנו בחיים, הרי המציאות מוכיחה שהוא מהמיעוט גוססים שאינם מתים, וחוזר דינו להיות כמו כל גוסס שמחללים עליו את השבת, כדברי התוספות].

כיצד מאבחנים גסיסה? למרבה הפלא, חז"ל לא לימדו אותנו כללים בהלכה זו, בדומה לכללים שנאמרו (אף שהם שנויים במחלוקת) לגבי קביעת רגע המוות (יצויין שאפילו לגבי שיעור הזמן

של יציאת הנשמה כתב החתם סופר שכנראה היה ידוע ופשוט לחז"ל ולכן לא מסרו לנו שיעור זמן בזה).

ואכן, פוסקי דורנו התבטאו מספר פעמים בהקשר זה, שהדבר אינו ברור ומוכרע על פי כללים הלכתיים, אלא על פי הניסיון:

"דכידוע מבעלי מקצוע דהרבה ספקות ישנם עוד מתי מתחיל הגסיסה באמת" (הרב ואזנר, אסיא נה טבת תשנה עמ' 44-45).

בנשמת אברהם (חלק ב עמ' ת"ט) כותב: "וכששאלתי את הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מה – הלכה למעשה – נקרא גוסס, ענה לי: **אתה הרופא**, עכ"ד".

ובשו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב' סימן ע"ג) כתב:

"ולענין סימני גסיסה, שמעתי שהרופאים אין מכירין בהם. ואולי הוא מחמת שמצד ענין רפואה ליכא חלוק, שאין אומות העולם חוששין להא שיבא מצד הנגיעה והטיפול בו אבוד נפש, ואין סוברין שיש איסור. ועולה בזה משני טעמים, חדא דאין יודעין שאסור ליגע בגוסס והנוגע בו הרי זה כשופך דמים... ועוד דאף אם יודעין זה, לא איכפת להו ברציחה כזו דע"י נגיעה לגוסס, ואולי ליכא איסור זה לבני נח... (ואחרי שמצדד שיש בזה איסור גם לבני נח, כותב:) אבל מכל מקום לא איכפת להו לרופאים הנכרים, ואף לרופאים ישראל שאינם שומרי תורה בנגיעה בגוססין, או משום דאין יודעין זה או משום דאין חוששין לזה. אבל שומרי תורה יש להם לישמר כשיודעין שלא שייך לרפאותו ורואין שהוא גוסס שצריכין לזהר מליגע בו. ואנשי חברה קדישא, שהיו בכל עיר ועיר אנשים העוסקים למצוה זו לעשות כל הדברים דצריך לכבוד המת משעת יציאת הנפש עד אחר הקבורה כמנהג ישראל שומרי תורה - היו בקיאים בזה, וכמדומני שרופאים הרוצים לידע, כשנמצאים בבתי חולים שמצוי שם גם אלו שמתים שם, יכולים להכיר זה כששתדלו להיות אצל החולים כשנוטים למות".

מדבריו נראה בבירור שאין בזה כללים הלכתיים, אלא הדבר תלוי במומחיות הנרכשת עם הניסיון בטיפול בחולים הנוטים למות. נראה גם שאין זה ענין בדווקא לרופא ולתבחינים רפואיים, וגם אדם מן הישוב כמו אנשי חברה קדישא יכולים ללמוד להכיר מהם סימני גסיסה. עם זאת, ייתכן שבימינו שקיימים אמצעי ניטור מתקדמים יתאפשר לקבוע מצב של גסיסה גם על פי ירידה במדדים, אף שקשה לקבוע שיעור ברור במדדים אלו.

על כך יש להוסיף, שבימינו, כאשר ברפואה המודרנית ניתן להשאיר אדם בחיים באמצעים מלאכותיים, גם במצב שבו בדרך הטבע הוא נמצא במצב גסיסה, הקושי בהגדרת אדם כגוסס ולא כחולה הנוטה למות גרידא הופכת לסבוכה יותר, ופרופ' הרב אברהם שטינברג (אנצ' הלכתית רפואית ערך נוטה למות (ב) הערה 16) מעיד ששמע מפי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאכן בימינו בדרך כלל לא ניתן להגדיר מצב של חולה נוטה למות כגוסס, שכן על פי רוב לא ניתן לקבוע בודאות שהמוות יבוא תוך זמן קצר. עוד הוא מביא שם בשם הסטייפלר זצ"ל (קריינא

דאיגרתא מכתב קצ), שעסק בשאלת הארכת חיים של חולה שאין לו סיכוי לחיות אלא חיי שעה, שהסטיפלר זצ"ל מביא ששמע שמועה בילדותו שחובה לעשות כל הניתן להאריך את חייו, ומתפלא על כך ממה שפסק הרמ"א להתיר להסיר דבר המונע פטירת החולה (ומוסיף: "כשעיי"ז המונע יסוריו רבים), ורק מעשה בגופו אסור לעשות, ואם כן "להיות שב ואל תעשה לכאורה (במקום שעיי"ז יתוספו לו יסורים) לא מצאתי איסור, ואדרבה יש ללמוד למנוע מזה עיין בבית לחם יאודה ביו"ד שם ד"ה מכה שאומרים, שאין לתת מלח להאריך הגסיסה". בעל הקהילות יעקב מעלה את האפשרות שיש חילוק גדול בין המקרים, שהרי נידונו אינו עוסק במי שיש לו דין גוסס, אלא בחולה מסוכן שאינו צפוי אלא לחיי שעה, ומה ראייה יש מההיתר בהסרת מונע בגוסס לחולה זה, וכותב מכל מקום לדמות בין המקרים: "ואולי גוסס שאני], אבל לכאורה כל שאינו אלא לחיי שעה ואין בו הצלה ממש דמי לנדון הגוסס, שהרי הגוסס הוא כחי לכל דבריו, וכל זה צריך עיון גדול". זהו חידוש עצום, שלפיו מי שאינו צפוי אלא לחיי שעה, ואין אפשרות להצילו, דינו כדין הגוסס.